

MÚLTBÓL JÖVŐT

A Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ új régészeti kutatásai és állandó kiállítása

Cs. ANDRÁSI RÉKA¹ – PAP EVELIN² – PÁSZTOR EMÍLIA³ – KORDÉ NÓRA⁴ – KOTHENCZ KELEMEN⁵
Magyar Régészet 10. évf. (2021), 4. szám, pp. 79–84.

2021 júliusában nyitotta meg új, állandó kiállításának és régészeti látványtárának kapuját a Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ (az intézmény neve 2021. októberében megváltozott). A kiállításoknak otthont adó terek felújítása már nagyon időszerű volt, hiszen az előző állandó tárlat 1996-ban, Baja várossá alakulásának 300. évfordulója alkalmából született, amelyben régészeti anyag egyáltalán nem jelent meg. A régészeti leletek az 50-es években kialakított raktártermekben aludták Csipkerózsika álmukat. Bár a koronavírus járvány a látogatók számát jelentősen csökkentette a múzeumban, a régészeti munka nem állt le, sőt a nagyközönség számára is érzékelhető, látványos eredményekkel is büszkélkedhet az elmúlt másfél évben. Cikkünk ezek közül válogat és bemutatja az új kiállítást is.

Az új, nagy területű kiállításon négy évig dolgoztak a bajai muzeológusok. 2018 és 2020 között hat pályázatból nyertünk támogatást.⁶ Mindehhez Baja Város Önkormányzata is biztosított jelentős önrészt, amelyből megindulhatott a felújítás és átalakítás az összesen 600 négyzetméteres területen melyet összesen 8 egységre osztottunk. A rendezés nagy részben a járvány időszakára esett, amikor a főépület zárva volt.

A kiállítás több dimenzióban mutatja be Baja város történetét az őskortól napjainkig. A régészet két teremben jelenik meg, ezzel indul a kiállítás egy bevezető, rövid épülettörténet után. Alapvetően időrendben – az őskortól a késő középkorig – mutatjuk be a tárgycsoportokat a legfrissebb kutatási eredményeket is felsorakoztatva. Olyannyira frisseket, hogy a 2020 decemberében Sükösdön, egy leletmentés során feltárt, egyedülálló bronzkori sír leletanyaga is már a kiállítást gazdagítja. Folyamatban van egy, a temetkezést bemutató különleges „idősűrített” animáció (time-lapse) készítése is, amely segít elképzelni a látogatóknak egy bronzkori temetkezést. A Halomsíros kultúrához kötődő fiatal nő sírjában érintetlenül, ún. *in situ* helyzetben tudtuk megfigyelni a viseleti elemeket: a sarló alakú, korongos fejű tüket, korong alakú tuskés csüngőket, melyek a nyakában és a lábánál szép számmal sorakoztak. Kettős spirál díszes gyűrűket, vastag, bordázott karpereceket, nagyméretű lábtekerceket. Az egyik leghíresebb eleme a sírnak a félgömb alakú borostyán csüngő, mely a nyakában átfűrt tengeri kagylók és fog alakú borostyán csüngő „társaságában” került elő. Az ékszer a fény felé fordítva tárja fel titkát: a ragyogó vörös korongban egy

1. kép. A félgömb alakú borostyán csüngő Sükösdről

¹ Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ. E-mail: andrasireka90@gmail.com

² Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ. E-mail: pap.evelin.tim@gmail.com

³ Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ. E-mail: pasztoremilia@tolna.net

⁴ Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ. E-mail: konori1987@gmail.com

⁵ Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ. E-mail: kothenczkelemen@gmail.com

⁶ Az új állandó kiállítás és régészeti látványtár támogatást kapott a Kubinyi Ágoston Programtól, az EFOP-4.1.9-16-2017-00004, az EFOP-3.3.4-17-2017-00003, a TOP-7.1.1-16-H-ERFA-2018-00001, az Interreg IPA TIMSUM-HUSRB/1903/33/0040 és IPA SALVAGE-HUSRB/1903/33/0103 pályázatokból.

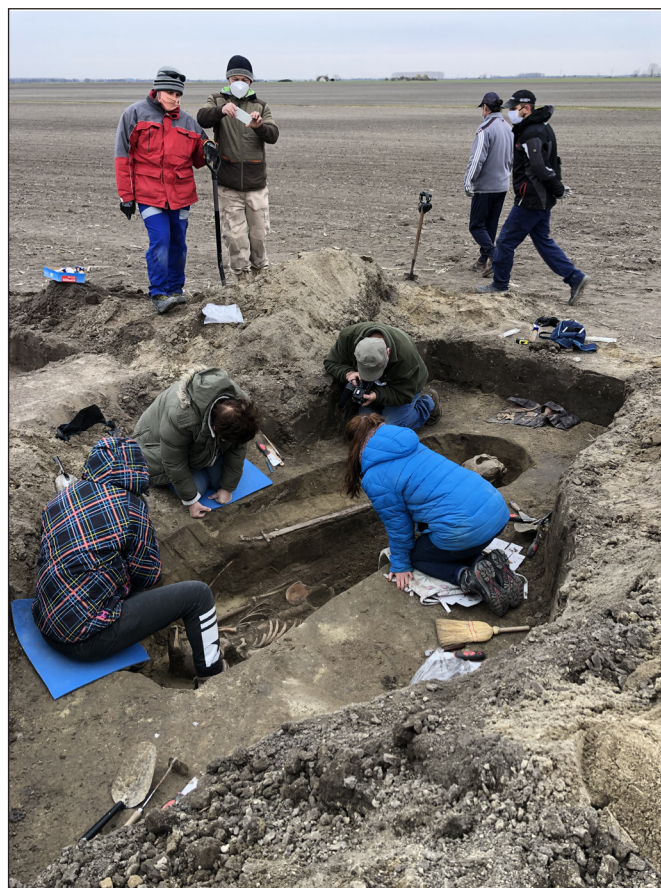

2. kép. A régészeti tárlat részlete a sükösdői gazdag bronzkori viselet rekonstrukciójával (1. egység – Földöntúli gazdagság)

sötétebb kereszt alakú furat látható, amely jellegzetesen bronzkori fényzimbólum (1. kép). Mellékletekként a lábak közelében egy a korra jellemző kisbőgrét, két tengeri csigát és egy különleges, finoman csiszolt, tojás alakú követ találtunk (2. kép). Azonban már ennél korábbi leletekkel is büszkélkedhetünk, amelyek hiánypótlóak Baja környéke neolitikumának bemutatása tekintetében. 2019-ben, Dávodon bukkantunk egy különleges, 7000 éves, déli irányból érkezett közösség temetőrészletére. A frissen megtalált, hiteles körülmények között előkerült újkőkori sírok a Sopot-Bicske kultúrához tartoznak.

A másik fontos leletmentés alkalmával, melyre 2021 tavaszán került sor, egy 10. század első felére keltezhető temetőrészlet került napvilágra, ekkor három honfoglalás kori „harcos” férfi sírhelyét sikerült azonosítani Nemesnádudvaron (3. kép). Az egyik kiemelkedő volt, hiszen több fegyvert is mellé helyeztek: szablyáját, nyíltegezét benne 7 nyílhegygyel és íját. A sír végében, az elhunyt lába alatt, a ló négy lábszárcsontja és a ló koponyája látott napvilágot. Megfigyelhetőek voltak a lószerszámok is, két kengyelt, csikózablát és egy hevedercsatot helyeztek még a sírba (4. kép).

Természetesen az új állandó kiállítás gerincét a múzeum törzanyagja alkotja. Ezek közé tartoznak például az 1953-ban, Zalotay Elemér által feltárt Kelebia 101-es lelőhely középső bronzkori urnatemető leletei. Régészeti gyűjteményünk őrzi továbbá

3. kép. A nemesnádudvari mentőfeltárás

Cs. András Réka – Pap Evelin – Pásztor Emília – Kordé Nóra – Kothencz Kelemen • Múltból jövőt

az emblemikus, Kőhegyi Mihály által feltárt Madaras-Halmok nevű szarmata temető anyagát is. Az avar korszakból is több gazdag temető tárgyi hagyatékát is megtaláljuk a kiállításban. Ilyenek a Hajós–cifrahegyi, a Sükösd–ságodi, a Madaras–téglavetői vagy a Mélykút–sánc-dűlői avar leletek, melyek ugyancsak mind Kőhegyi Mihály nevéhez kötődnek. A honfoglalás korából a gazdagabb temetkezések sorait a Madaras–Árvai-dűlőn feltártak színesítik (5. kép).

A középkorból ugyancsak több, nagy sírszámú templom körüli temető ismert a Bajai járásból. A középkori kiállítási egység nagy részét a bajai múzeumba néhány éve visszakerült, Bátmonostor–Pusztafalun feltárt több ezer síros középkori temető, monostor és udvarház leletanyaga adja. Ezt egészítik ki a 2016. októberében, Érsekcsanádton – az egykori középkori Szentgyörgy falu helyén – feltárt 14–15. századi, festett, plasztikus ábrázolásokkal ellátott földfalú templom falképletei, s az ott előkerült kerámia- és fémtárgyak is.

A kiállítás régészeti részének zárásaként a múzeum közvetlen szomszédságában, Baja belvárosában, az egykori középkori városmag területén lezajlott 2018-as és 2020-as feltárások leleteit mutatjuk be a 16. századtól a kora újkorig datálható leletekkel. A hódoltság időszakára keltezhető török érmék területünkön az első fontos leletek a korszakból. Számos egyedülálló tárgy, többek közt egy

4. kép. A nemesnáduvardi honfoglalás kori I. sír

5. kép. A régészeti tárlat részlete (2. egység – Út a pogányságtól a kereszténységig)

6. kép. A néprajzi tárlat részlete (3. egység – *Víz és ember*)

csontból faragott napóra, vagy egy láncos, balkáni eredetű drótékszer is napvilágot látott. A meglévő kiállítási anyagot remekül ki tudtuk egészíteni az önkéntes fémkeresősök által beszolgáltatott leletekkel, köztük a bronzkori szórványleletekkel, vagy a honfoglalás- és középkori tárgyakkal.

Az új állandó kiállítás néprajzi részét három téma köré csoportosítottuk. A Duna és a Baja környéki ártéri táj meghatározta a lakosság életmódját. A tárlat *Víz és ember* című termében a halász és vízimolnár céhes hagyományok mellett a víz közelében élő emberek hétköznapijai és ünnepei elevenednek meg. A dunai halfajokat preparátumok bemutatásával, valamint különleges, kiterjesztett valóság applikáció segítségével jelenítjük meg a tárlatban.

Észak-Bácska társadalmának sokszínű arculatát meghatározta az itt élő népek, nemzetiségek több évszázados békés együttélése (6. kép). A *Népek és életmódok* elnevezésű terem izelítőt ad a Baja környékén élő néprajzi csoportok népművészetéből, tárgyalkotó tevékenységéből.

Baja mellett, hogy fontos kereskedelmi központ volt a 18–19. században, a városban tevékenykedő mestereink révén kiemelkedő ipari szerepkörrel rendelkezett a 20. század közepéig. A *Mesterség és emlékezet* című kiállítóteremben néhány jeles bajai kézműves dinasztia emléke elevenedik meg a családtörténetek tükrében. A használaton kívüli ezüst, ritkábban arany pénzermékből készített nyakláncok különös szépségű öltözetkiegészítói az Észak-Bácska területén élő magyar és déli szláv népcsoportok népviseletének.

A múzeum új állandó kiállításának harmadik része a helytörténeti tárlat. A három helyiségben látható anyagok több, mint 90%-a múzeumi gyűjteményből származik, a fennmaradó rész – főként a vallási tárgyak esetében – a római katolikus, a református és evangélikus felekezetektől érkezett.

A történeti rész kiállítási koncepciója követi Baja helytörténeti eseményeit kronológiai rendben a 16. század első felétől a 20. század második feléig. Nem törekedtünk a jelenkorig megjeleníteni a tárlatban a város legjelentősebb eseményeit, befejezésként inkább az 1956-os forradalom bajai vonatkozásait szeretnénk volna bemutatni, mint az egyik legsúlyosabb hatású 20. századi magyar történelmi eseményt. Termék szerint elkülönítve az elsőben a 16. századtól a 19. század végéig, Baja török kori emlékeitől, majd a szabaddalmas kamarai mezővárostól jutunk el a törvényhatósági jogú városig. A második terem a 19–20. századi kisváros polgári kultúrájának tárgyi emlékeit jeleníti meg (7. kép). A 20. század politikai eseményei törnek meg az utolsó helyiségben a polgári idillt: az I. világháború, a szerb megszállás, a II. világháború és az azt követő időszak eseményeit idéztük meg a fényképek, plakátok és röplapok sokaságával.

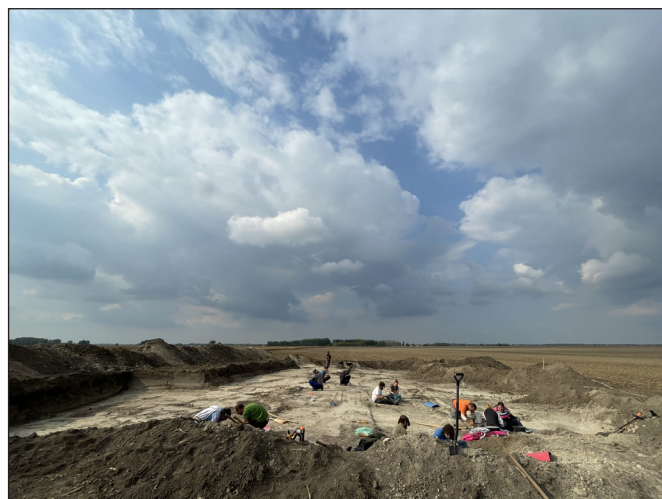
7. kép. A történelmi tárlat részlete (7. egység – Polgári kultúra Baján a 19. században és a 20. század elején)

A kiállításához az Interreg IPA projektek támogatásával különleges online vezetőt készítettünk, ahol a különböző „állomásokon” applikációk segítségével juthat további élményszerű információkhoz a látogató. Továbbá az AR és VR-technológiát is beépítettük a tárlat minden részébe, mely a tudományos ismeretszerzés mellett a játék, a szórakozás interaktív élményét nyújtja a látogatóknak.

A kiállítással párhuzamosan nyílt meg az új régészeti látványtárunk, ahol méltó körülmények között tudjuk raktározni és bemutatni a régészeti gyűjteményünk további leleteit. A közösségi régészeti tevékenységnek is köszönhetően jelentősen megszaporodtak a tárgyak.

A járvány nem gátolta a régészeti szakfeladat-ellátást sem. A leletmentések közül kiemelkedik a kiállítás helytörténelmi részében bemutatott Lipót-korabeli tallérlelet-együttes Érsekcsanádról, vagy az új régészeti látványtárban helyet kapó szarmata kori vaseszköz-leletek Sükösd határából. A gazdag bronz- és honfoglalás kori sírok mentőfeltárásai nyomán mindkét esetben tervásatás keretei közt kutattunk tovább 2021-ben. Bronzkori feltárásunkat Pásztor Emília, míg honfoglalás kori ásatásunkat Cs. András Réka vezetésével és a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékének tanszékvezetőjével, Révész Lászlóval és hallgatóinak segítségével végeztük (8. kép). Ezen kívül próba-, majd megelőző feltárás is zajlott Baja szélén, a Jankó-dűlői határrészen. Egy nagy kiterjedésű avar temetőt és egy szarmata korszakra keltezhető településrészletet találtunk meg, utóbbi teljes felületű feltárását 2021 novemberében fejeztük be.

Belső kutató csoportot létrehozva számos múzeumi, kutatóintézeti és egyetemi együttműködés keretében megkezdtuk a sükösdői bronzkori temető feldolgozását, természettudományos vizsgálatait is. Az együttműködések közül a legjelentősebb a Lendület Mobilitás Kutatócsoporttal való közös munka,

8. kép. A nemesnádvári honfoglalás kori tervásatás a szegedi régészhallgatókkal

amely széleskörű, nélkülözhetetlen segítséget nyújt a kutatásban, a szakmai tanácsadástól a természettudományos vizsgálatokig.

Pályázati támogatással szeretnénk folytatni a további, lehetőség szerint teljes feltárását és kutatását a temetőknek (mind a bronzkori és 10. századi sírkertek esetében), majd teljes körű (konferencia, kiadvány, kiállítások, múzeumpedagógiai foglalkozások) feldolgozását is célul tűztük ki, szándékunk a kutatómunkák és az eredmények társadalmasítása.

A virtuális térbe is megpróbáltuk elkalauzolni a látogatókat, amíg tartott a karantén. Azt szeretnénk volna, ha mindenki számára érdekes, informatív, szórakoztató, de egyben hasznos szolgáltatásokkal vagyunk jelen. Számunkra is egyfajta áttekintő, rendszerező munka volt ez, hiszen tematikusan gyűjtöttük és állítottuk össze a tartalmakat, amelyek részben archív anyagokból, részben teljesen új kutatási eredményekből épültek fel. Ilyen volt például a műtárgyokhoz kapcsolódó sorozatunk, az *Otthonról ismerkedhetsz gyűjteményeinkkel* című. Minden gyűjteményünkből – régészet, helytörténet, néprajz, művészettörténet, iparművészet stb. – válogattunk műtárgyakat, melyről a gyűjteménykezelő kollégánk fotót készített, a muzeológusok pedig leírták a tudnivalókat az adott tárgyról. Továbbá Baja Város Önkormányzat és az EFOP 3.3.4-17-2017-00003 pályázat támogatásával a múzeum munkatársai elkészítették és elérhetővé tették online tárlatvezetéseiket. Amíg a múzeum kiállítóhelyei zárva tartottak, a látogatók a virtuális térben sétálhattak végig a Bagolyvár, a Bunyevác Tájház, az Éber-emplékház és a Nagy István Képtár termeiben.